

Sažetak

Šandor Dembitz, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva
UDK 81'27:811.163.42, izvorni znanstveni rad
primljen 2. travnja 2019., prihvaćen za tisak 7. listopada 2019.

25 years of Hašek

Hašek is a Croatian on-line spellchecker that continuously operates since March 21, 1994, nowadays at the address <https://ispravi.me/>. In 25 years of functioning Hašek processed nearly 30 million texts, which build a corpus of more than 7 billion tokens. By comparison, all books ever published in Croatian form a corpus with less than 20 billion tokens. As a WWW-embedded tool, Hašek took advantage of many web-based services including learning. Thanks to Hašek's learning capability, its dictionary increased from initial 100 thousand to more than 2 million word-types. Another aspect of learning was the creating and regular updating of the Croatian n-gram system. Unlike Google, whose n-gram systems are based on the WaC (Web as Corpus) approach and cut-off criteria, Croatian n-grams were extracted from processed texts by a lexical criterion: each n-gram constituent must be proven by the spellchecker as valid in Croatian spelling. The difference in approaches made Croatian n-gram system comparable in size to the largest Google n-gram systems. Unfortunately, the advantages of on-line spellchecking for rapid breakthroughs into much more sophisticated language technology areas were not recognized by Croatian decision makers, with some consequences mentioned in the paper.

Key words: Hašek, spellchecking, learning, Google, n-gram systems

**UPORABA NEODREĐENIH ZAMJENIČNIH
RIJEČI U REČENICAMA POPUT
*Je li me netko/tko/tkogod tražio?***

Mate Milas

U radu se istražuje gramatičko-semantičko tumačenje jezičnoga savjeta o pravilnoj/nepravilnoj uporabi neodređenih zamjениčnih riječi u rečenicama poput *Je li me netko/tko/tkogod tražio?* u hrvatskom standardnom jeziku. U jezičnim se savjetima razlika između neodređenih zamjениčnih riječi s predmetkom *ne-* (*netko, nešto...*) u odnosu na zamjениčne riječi bez tvorbenih dodataka (*tko, što...*) te s dometkom *-god* (*tkogod, štogod...*) zasniva na dvama razlikovnim obilježjima: postojanje/nepostojanje entiteta na koji zamjenica upućuje i nepoznatost entiteta. Autor smatra da je prvi semantem nedovoljno precizan, a drugi dijelom pogrešan. Razlika se između tih neodređenih zamjениčnih riječi može precizno opisati gramatičko-semantičkim konceptima *specificiranosti* ili *referencijalnosti*, koji se u jezikoslovlju počinju rabiti od 60-ih godina 20. st. Zanimljivo je da je te koncepte još krajem 19. st. opisao hrvatski jezikoslovac August

Musić proučavajući upravo neodređene zamjenične riječi. Za te je gramatičke koncepte skovao nazive *individualna* i *generalna indefinita*. Kod individualnoga se indefinita podrazumijeva da se pojedini entitet već aktualizirao, a govornik ga ne može ili ne želi preciznije imenovati te se služi neodređenom zamjeničnom riječi (*Netko kuca na vrata. Nešto sam ti kupio.*), a kod generalnoga se indefinita podrazumijeva da izbor pojedinoga entiteta nije ostvaren te da to može biti bilo koji entitet iz skupine istovrsnih (*Ako tko/tkogod pokuca na vrata, pozovite me.*).

Uvod

Poticaj je za ovaj rad jezični savjet prema kojem uporaba neodređenih zamjeničnih riječi s predmetkom *ne-* u sljedećim rečenicama nije pravilna u hrvatskom standardnom jeziku:

Je li me *netko tražio?

Ako me *netko bude tražio, reci da ću brzo doći.

Trebali biste mu dati *neki dobar savjet.

S pravilnom uporabom neodređenih zamjeničnih riječi te bi rečenice glasile:

Je li me tko/tkogod (itko / bilo tko / ma tko / makar tko) tražio?

Ako me tko/tkogod (itko / bilo tko / ma tko / makar tko) bude tražio, reci da ću brzo doći.

Trebali biste mu dati koji (makar koji / bilo koji) dobar savjet.

Za neutralnu se zamjenu u navedenim rečenicama umjesto riječi *netko*, *neki* predlažu zamjenične riječi *tko*, *tkogod*, *koji*, a riječi i izrazi koje sam naveo u zagradama donose dodatno značenje postojanja makar i najmanje mogućnosti pojavljivanja referenta (konkretnog ili apstraktnog entiteta iz stvarnog svijeta na koji se zamjenična riječ odnosi) ili ističu stav govornika kako je posve nebitno o kojem je pojedinom entitetu riječ. U radu ću istraživati odnos zamjeničnih riječi s predmetkom *ne-* prema neutralnim zamjenama.

Nizovi neodređenih zamjeničnih riječi

Za riječi koje proučavam koristit ću se sintagmom „neodređene zamjenične riječi“, a ne „neodređene zamjenice“, jer su to usporedni nizovi riječi koji nadilaze tradicionalnu podjelu na vrste riječi te osim zamjenica obuhvaćaju i priloge. Vezane su uz misaone koncepte proizašle iz kognitivne, a potom i jezične evolucije. Naime, još i prije razvoja jezika čovjek je posjedovao misaone koncepte ili ontološke kategorije zasnovane na osjetljivoj percepciji neposredne stvarnosti: *vršitelj (biće/pojava) – predmet radnje / predmet iz stvarnosti (biće/stvar/pojava) – radnja – prostor – vrijeme – svojstvo – način – količina – cilj/smjer* itd., a pojavom jezika ontološke su se kategorije postupno ostvarile u jezičnima.¹ Mnogi proučavatelji raz-

¹ Naziv „ontološke kategorije“ prvi je upotrijebio Ray S. Jackendoff u knjizi *Semantics and Cognition* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1983., str. 48. – 56.).

voja jezika upućuju otprilike i na slijed koji sam naveo, a on je uvjetovan važnošću pojedine kategorije u komunikaciji usmjerenoj na preživljavanje.² U našem jeziku primjerice i danas možemo uočiti da su mnogi izrazi za vrijeme proizašli iz izraza za prostor: *od 9 do 10 sati, usred ljeta* itd. Neodređene zamjenične riječi razvile su se iz upitnih zamjenica³ kao izrazi za temeljne ontološke kategorije onda kada referent nije određen, tj. kada ga govornik ne može ili ne želi jasno odrediti, pa se ne služi njegovim primarnim označiteljem/označiteljima (tj. riječju ili riječima koji bi preciznije odredili referenciju). Dodavanjem predmetaka, dometaka ili tvorbenih čestica neodređene su se riječi oblikovale u nekoliko nizova koji pridodaju značenjske nijanse pri izricanju neodređenosti:

		Neodređene zamjenične riječi						
		osnovni niz	<i>ne-niz</i>	<i>-god niz</i>	<i>i-niz</i>	<i>bilo niz</i>	<i>ma niz</i>	<i>makar niz</i>
živo biće (osoba)		tko	netko	tkogod	itko	bilo tko	ma tko	makar tko
predmet, pojava, životinja, radnja		što	nešto	štogod	išta	bilo što	ma što	makar što
prostor	gdje	negdje	gdjegod	igdje	bilo gdje	ma gdje	makar gdje	
	kamo	nekamo	---	ikamo	bilo kamo	ma kamo	makar kamo	
	kuda	nekuda	---	ikuda	bilo kuda	ma kuda	makar kuda	
vrijeme		kada	nekada	---	ikad	bilo kad	ma kad	makar kad
svojestvo, osobina	kakav	nekakav	---	ikakav	bilo kakav	ma kakav	makar kakav	
	koji	neki	---	ikoji	bilo koji	ma koji	makar koji	
	čiji	nečiji	---	ičiji	bilo čiji	ma čiji	makar čiji	
	kolik	nekolik	---	---	---	ma kolik	makar kolik	
način		kako	nekako	---	ikako	bilo kako	ma kako	makar kako
količina		koliko	nekoliko	---	---	---	ma koliko	makar koliko

Nizovi se mogu nastaviti i s drugim predmetcima, dometcima ili tvorbenim česticama: *ni-* (*nitko, ništa...*), *god* (*tko god, što god...*), *sva-* (*svatko, svašta...*), *pone-* (*ponešto, ponekad, poneki...*), *po-* (*pokoji*), *koje-* (*koješta, kojekakvi, kojekuda*), *-što/-šta* (*štošta, koješta, gdješto, kadšto*), *kad-* (*katkad*), *gdje-* (*gdjekoji, gdjegdje, gdjekad*), *mi/ti...* *drago* (*što ti drago, što mu drago...*), *me/te...* *volja* (*što te volja...*).

² Primjerice, u knjizi *Grammaticalization, A Conceptual Framework*, autora Bernd Heine, Ulrike G. Claire i Friederike Hillemeyer, navodi se ovaj poredak: *osoba > objekt > aktivnost > prostor > vrijeme > kvaliteta* (Chicago, The University of Chicago Press, str. 48.).

³ Haspelmath, M., *Indefinite Pronouns*, mrežna stranica: Oxford Scholarship Online, obj. 2017., pos. 2018-2-11, str. 21. – 28. (I. izd. 1997., Clarendon Press, Oxford).

Oprimjerivat ću najčešće riječima *tko/netko/tkogod, što/nešto/štogod*, ali sve ono što se u gramatičkome opisu kaže za jednoga predstavnika niza, vrijedi za cijeli niz. Također ću se u analizi uglavnom baviti odnosom ne-niza i osnovnoga niza jer su tako oblikovani jezični savjeti koje proučavam, no ono što vrijedi za osnovni niz, vrijedi i za istoznačne riječi -god niza.

Opis razlike ne-niza od osnovnoga i -god niza u kroatističkim radovima

Jezični savjet o uporabi ne-niza u odnosu na osnovni i -god niz potražio sam u 17 jezičnih savjetnika,⁴ a pronašao sam ga u četirima: E. Barić i dr.: „Hrvatski jezični savjetnik“ (odsad u tekstu: Institutov savjetnik), I. Zoričić: „Hrvatski u praksi“, I. Protuđer: „Pravilno govorim hrvatski“, V. Tambić: „Jezični savjeti“ (neobjavljena zbirka tekstova iz rubrike „Vjesnikov jezični savjetnik“ dnevnih novina „Vjesnik“ iz 1995. i 1996. godine). Navest ću i komentirati pravilo iz Institutova savjetnika te savjet Dalibora Brozovića iz Vjesnikova jezičnog savjetnika. Savjet Ivana Zoričića sličan je Brozovićevu, a nastao je poslije (oboje su pisali za Vjesnikov jezični savjetnik), a u savjetu Ilije Protuđera samo se navodi što je pravilno/nepravilno ni uz kakvo gramatičko-semantičko razjašnjenje.

U Institutovu savjetniku navodi se sljedeće pravilo:

„U hrvatskome se jeziku razlikuju dva tipa, dva stupnja neodređenosti koja se izriče zamjeničnim riječima (zamjenični pridjevi, zamjenični prilozi i zamjenične imenice *tko, što*):

1. neodređena je i prisutnost (postojanje) i poznatost (različiti likovi hipotetičnih neodređenih zamjeničnih riječi – *gdjekad, ikad, kad, koji tko, tkogod, što*)
2. određeno je postojanje (prisutnost), a neimenovana poznatost (neodređen identitet) (neodređeni likovi s prefiksom *-ne*: *negdje, nekad, neki-, nešto, netko* njima se izriče neimenovana poznatost (*Je li me tko tražio* – to znači je li me bilo tko tražio, je li

⁴ Babić, S., Hrvatska jezikoslovna čitanka, Globus, Zagreb, 1990.; Barić, E. i dr., Hrvatski jezični savjetnik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1999.; Blagus Bartolec, G., Hudeček, L., Jozić, Ž., Matas Ivanković, I., Mihaljević, M., 555 jezičnih savjeta, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2016.; Brabec, I., Sto jezičnih savjeta, Školska knjiga, Zagreb, 1984.; Dulčić, M. (ur.), Govorimo hrvatski: jezični savjeti, Hrvatski radio, Zagreb, 1997.; Ham, S., Mlikota, J., Baraban, B., Orlić, A., Hrvatski jezični savjeti, Školska knjiga, Zagreb, 2014.; Hudeček, L., Mihaljević, M., Vukojević, L., Jezični savjeti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010.; Jonke, Lj., Književni jezik u teoriji i praksi, 2. pr. izd., Znanje, Zagreb, 1965.; Mamić, M., Jezični savjeti, Hrvatsko filološko društvo, Zadar, 1996.; Težak, S., Hrvatski naš (ne)zaboravljeni, Tipex, Zagreb, 1999.; Težak, S., Hrvatski naš osebudni, Školske novine, Zagreb, 1995.; Težak, S., Hrvatski naš svagda(š)nji, Školske novine, Zagreb, 1991.; Opačić, N., Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude, Novi Liber, Zagreb, 2009.; Pavešić, S. (ur.), Jezični savjetnik s gramatikom, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.; Protuđer, I., Pravilno govorim hrvatski, Naklada Protuđer : Naša ognjišta, Split, 1998.; Tambić, V., Jezični savjeti (I – IV) – neobj. zbirka tekstova iz rubrike „Vjesnikov jezični savjetnik“ dnevnih novina „Vjesnik“ iz 1995. i 1996. godine; Zoričić, I., Hrvatski u praksi, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 1998.

me upoće itko tražio / *Je li me netko tražio* – to znači da me je netko tražio, ali se ne kaže ili ne zna tko). [*sic!*]⁵

Hrvatska jezična norma zahtijeva razlikovanje ta dva tipa neodređenosti. Čestu uporabu neodređenih zamjениčnih riječi kojima se izriče neimenovana prisutnost umjesto zamjениčnih riječi kojima se izriče neimenovana nepoznatost pripisali smo razgovornomu jeziku.⁶

Iako u savjetu ima ponešto dobrih zapažanja u vezi s određenom/neodređenom prisutnošću ili postojanjem, općenito se može reći da se u njemu doista teško snaći, posebice zbog nerazjašnjenih sintagmi „hipotetične neodređene zamjениčne riječi“, „neimenovana prisutnost“, „neimenovana poznatost“ te sintagme s dvostrukom negacijom „neimenovana nepoznatost“. Pokušate li, primjerice, zaključne dvije rečenice dovesti u vezu s dvama pravilima, vidjet ćete da je to posve nemoguće. Nejasnoći doprinosi i uporaba primjera za zamjениčne riječi s predmetkom *ne-*: *Je li me netko tražio?* Uporaba je razjašnjena na sljedeći način: „to znači da me je netko tražio, ali se ne kaže ili ne zna tko“, te: „određeno je postojanje (prisutnost), a neimenovana poznatost (neodređen identitet)“. Međutim, posve je neobično objašnjenje kako hipotetična, upitna rečenica *Je li me netko tražio?* u sebi sadrži govornikovu uvjerenost da je ta radnja zasigurno izvršena, tj. da odgovor ne bi mogao biti: *Ne, nitko te nije tražio*. Općenito je temeljna karakteristika svake hipotetične rečenice upravo to da radnja možda nije izvršena ili se neće izvršiti.

Jezikoslovac Dalibor Brozović u članku „I materinski jezik valja učiti“, objavljenom u svojedobno dosta utjecajnoj normativnoj rubrici „Vjesnikov jezični savjetnik“ dnevnih novina „Vjesnik“, ovako piše o razlici između neodređenih riječi s predmetkom *ne-* i bez njega:

„Likovi bez predmetka *ne-* izvanjski su jednaki s upitnim zamjениčkim riječima (tko, čiji, kako, gdje itd.), ali ipak se radi o gramatičkoj značenjskoj kategoriji neodređenosti, kao u likovima s *ne-*. Samo, u hrvatskome postoje dvije vrste neodređenosti. Jednom je upitan samo identitet, drugi put i sama opstojnost. Zato je ispravno reći: „Pogledaj, molim te, netko stoji pred vratima“ (netko tamo jest, ali tko?) i „Pogledaj, molim te, stoji li tko pred vratima“ (je li itko tamo?). Ne bi bilo dobro hrvatski: „Pogledaj, molim te, stoji li netko pred vratima“... (...) Slično je: „Mnogi misle da negdje u svemiru ima živih bića“ (negdje da, ali gdje?) i „Tko to zna ima li gdje u svemiru živih bića“ (ne: *negdje*).“⁷

Za razliku od pravila iz Institutova savjetnika, D. Brozović bira jasne primjere, no opis razlike uporabe *ne-*niza i osnovnoga niza u oba se savjeta zasniva zapravo na istim dvjema razlikovnim značenjskim sastavnicama ili semantemima: 1. određeno/neodređeno postojanje, opstojnost, prisutnost; 2. nepoznat identitet. Ovako bi se mogao rezimirati opis značenjske razlike dvaju zamjениčnih nizova u navedenim savjetima:

---

⁵ Nedosljedno su upotrijebljene zgrade te nepravilno spojnice kod *-ne* i *neki-*.

⁶ Nav. dj., str. 103.

⁷ Brozović, D., I materinski jezik valja učiti (Vjesnikov jezični savjetnik), Vjesnik, 16. ožujka 1995.

- *Pogledaj je li tko pred vratima.* (nije određeno postojanje, opstojnost, prisutnost; identitet je nepoznat)
- *Netko je pred vratima.* (određeno je postojanje, opstojnost, prisutnost; identitet je nepoznat)

Držim da navedeni savjeti nemaju dovoljan objasnidbeni doseg stoga što je prvi semantem [(ne)određeno postojanje/opstojnost/prisutnost] previše općenit, neprecizan, a drugi je semantem (nepoznat identitet) dijelom pogrješno opisan.

Promotrimo, na primjer, upotrebu zamjenične riječi osnovnoga niza u rečenici: *Je li me tko tražio?* Ako samo općenito kažemo da nije određeno postojanje ili da je upitna opstojnost, nije posve jasno što se time želi kazati. Naime, sugovornik može odgovoriti potvrdno, dakle, postoje ljudi koji su tražili govornika pa to za sugovornika nije nimalo upitno, a ako je odgovor i negativan, opet postoje ljudi koji su mogli tražiti govornika, inače on ne bi ni pitao itd.

Drugi semantem, *nepoznat identitet*, posve pogrješno opisuje govornikovo znanje o referenciji zamjeničnih riječi u primjerima poput: *Poslije ću ti nešto ispričati, pitao je netko za tebe.* – govorniku je tu, naime, poznato ono na što pomišlja koristeći se neodređenim riječima.

Dotatno razjašnjenje potražio sam u opisu neodređenih zamjenica u četirima suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika.

U Gramatici hrvatskoga jezika Josipa Silića i Ive Pranjkovića stoji:

„Zamjenice se *tko, što, čiji, koji* i *kakav* rabe samo u složenim rečenicama: *Ako me tko bude tražio, reci mu da ću doći za pola sata;* (...) U takvim ih ulogama mogu zamjenjivati zamjenice *netko, nešto, nečiji, nekoji (neki)* i *nekakav* te *tkogod, štogod, čijigod, kojigod* i *kakavgod*...“⁸

Dakle, uporaba osnovnoga niza (*tko, što*...) ograničava se samo na složene rečenice, što je netočno jer se mogu rabiti i u jednostavnima, npr. *Je li me tko tražio?*, a ne upućuje se ni na kakvu značenjsku razliku ne-niza od osnovnoga ili -god niza. Taj dio gramatike pisao je Josip Silić te je očito krenuo korak dalje od svojih stavova iznesenih 1995. u srednjoškolskom udžbeniku za 2. razred gimnazije:

„Je li u redu kad se govori i piše: *Ako me netko bude tražio, reci da sam oputovao?*“

U redu je, ali će se u zahtjevnijem stilu tražiti da se *netko* zamijeni sa *tko*: *Ako me tko bude tražio, reci da sam oputovao.* (...) Tako je i s ostalim sličnim zamjenicama: *Ako što doznaš, javi mi. Ako ti se koji kaput sviđa, uzmi ga*...“⁹

U Hrvatskoj gramatici skupine autora (Barić, E. i dr.) ne-niz i osnovni niz ovako se opisuju:

⁸ Silić, J., Pranjković, I., Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 132. – 133.

⁹ Silić, J., Morfologija hrvatskoga jezika : udžbenik za 2. razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 69.

„...*ne-* daje značenje neizvjesnosti i upotrebljava se kad se ne zna ili se ne želi reći imenica, npr. *Nešto ću već doznati. Netko te pozdravio...* (...)

Neodređene zamjenice likom jednake odnosnim zamjenicama bez predmetka mogu se upotrijebiti kao opće neodređene zamjenice, npr. *Opiši nam koji svoj doživljaj. Javljaio je odmah čim bi što opazio...*¹⁰

To što je tu rečeno o pojedinim nizovima, nimalo ne razjašnjava njihovu razliku i može vrijediti za bilo koju neodređenu zamjenicu.

U Gramatici hrvatskoga jezika Stjepka Težaka i Stjepana Babića među neodređenim se zamjenicama uopće ne navodi osnovni niz, ništa se zasebno ne govori o ne-nizu, a ovako se primjerice objašnjava uporaba zamjenica složenih s dometkom -god:

„Ako te tkogod upita, ti spremno odgovori. (netko)“,

što je, zapravo, protivno normativnome savjetu o uporabi zamjenica s predmetkom *ne-*.¹¹

U Praktičnoj hrvatskoj gramatici Dragutina Raguža ispravno se uporaba neodređenih zamjeničnih riječi bez prefiksa ograničava na hipotetične rečenice, o čemu ću više govoriti poslije, no ne dovodi se ni u kakvu vezu s ne-nizom, o kojem se samo ovo kaže:

„Prefiks *ne-* ispred zamjeničkih riječi nikad nije negacija; *ne-* tu znači neodređenost.“¹²

Dakle, suvremene nam hrvatske gramatike nimalo ne pomažu u daljnjem razjašnjenju navedenih jezičnih savjeta.

O značenjskim razlikama nizova neodređenih zamjeničnih riječi u hrvatskome jeziku jedini je, koliko je meni poznato, opsežnije pisao August Musić u radovima Relativne rečenice u hrvatskom jeziku i Pronomen indefinitum u srpskohrvatskom, latinskom i grčkom jeziku.¹³ Za neodređene zamjenične riječi Musić se služi (pluralia tantum) nazivom *indefinitna pronomina* (u što uključuje i priloge), a bavi se ponajprije upravo odnosom neodređenih zamjeničnih riječi s predmetkom *ne-* i bez njega. Promotrimo uporabu neodređenih zamjeničnih riječi u sljedećim primjerima:¹⁴

---

¹⁰ Barić, E. i dr., Hrvatska gramatika, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 206. – 207.

¹¹ Težak, S., Babić, S., Gramatika hrvatskoga jezika : priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Školska knjiga, Zagreb, 1994. (10. izd.), str. 112. – 114.

¹² Raguž, D., Praktična hrvatska gramatika, Medicinska naklada, Zagreb, 1997., str. 70. – 71.

¹³ Musić, A., Relativne rečenice u hrvatskom jeziku, Rad JAZU-a, knj. 51., sv. 138., 1899.; Pronomen indefinitum u srpskohrvatskom, latinskom i grčkom jeziku, Rad JAZU-a, knj. 116., sv. 259., 1937. (Oba su rada mrežno dostupna u Digitalnoj zbirci HAZU-a).

¹⁴ Musićevu ću analizu prikazati koristeći se uglavnom svojim primjerima jer je on u radu Relativne rečenice u hrvatskom jeziku, gdje se detaljnije bavi ovom jezičnom pojavom, rabio samo primjere iz usmene književnosti, npr. *Danas Čivuti odoše nekuda i zapovediše materi da te ispeče. Neko dođe u mermer-avliju, i on jaše đoga bogavoga.*

Netko je pospremio sobu.

Ako tko bude imao vremena, neka pospremi sobu.

Razlika između neodređenih riječi *netko* i *tko* proizlazi iz naravi rečenične radnje, odnosno iz smisla rečenice. U prvom je primjeru iz rečeničnog smisla očito da se pod *netko* razumijeva jedna određena nepoznata osoba koja je već izvršila radnju, a u drugom je primjeru iz rečeničnoga smisla očito da se pod *tko* razumijeva posve neodređena osoba, bilo koja iz veće skupine onih koji bi mogli izvršiti navedenu radnju. Ovako Musić o tome piše predlažući zasebne nazive:

„Otuda se vidi, da indefinita s *ne-* znače samo jedan član neke vrste (samo jednoga čovjeka, samo jedno mjesto, samo jedno vrijeme itd.), a ona bez *ne-* znače makar koji član neke vrste (makar kojega čovjeka, makar koje mjesto, makar koje vrijeme itd.). Ona se mogu zvati **individualna indefinita**, a ova **generalna indefinita**. Poradi toga značenja i prijanja uz generalna indefinita često riječca „god“ [ili „(mu) drago“ ili „makar“]...“¹⁵

Analizirajući rečenice u kojima se pojavljuju *individualna* i *generalna indefinita*, Musić zaključuje da se *individualna indefinita* rabe u afirmativnim, aseverativnim rečenicama (lat. *asseverare* – dokazivati, potvrđivati), u kojima govornik iznosi određenu tvrdnju, konstataciju, kao za njega istinitu i potvrđenu; a *generalna* se rabe u postulacijskim (lat. *postulatio* – zahtijevanje, traženje, željenje), hipotetičnim ili supozitivnim rečenicama (lat. *suppositio* – pretpostavka, predmnijevanje), u kojima se misao iznosi kao mogućnost, pretpostavka, hipoteza, želja, zahtjev.

Njihovu uporabu Musić dovodi i u vezu s izvršenosti radnje: u afirmativnim se rečenicama radnja već izvršila ili se vrši te je vezana uz jedan određeni pojam, a u hipotetičnim se radnja još ne vrši ili se ne zna vrši li se te ne može biti vezana uz jedan određeni pojam.

Kao prototipne primjere rečenica u kojima se mogu pojaviti *generalna indefinita* Musić navodi pogodbene rečenice (*Ako me tko bude tražio, nazovi me.*), upitne (*Je li me tko tražio?*) te rečenice s imperativom i optativom (*Pri diobi nemoj koga preskočiti. Daj, neka i meni što/štogod donesu.*).

Musićevo razlikovanje *individualnih* i *generalnih indefinita* prema tome izdvajaju li pojedinoga člana iz vrste ili se referiraju na cijelu skupinu ili vrstu doista je sveobuhvatno u tumačenju razlike *ne-niza* od osnovnoga i *-god niza*, jedino što je potrebno jasnije istaknuti kako ne mora *ne-niz* uvijek upućivati na jedan predmet, biće, mjesto i sl., nego može upućivati i na zbir koji shvaćamo kao jednu cjelinu, kao nešto misaono zapaženo u jednome mahu, npr. *Nešto je tamo ispod kreveta.* – to može biti deset lutaka, dva mačića itd.

¹⁵ Musić, A., nav. dj. (1899.), str. 79. Musić usputno napominje kako je upravo zato što neodređene riječi s predmetkom *ne-* znače *jedno jedino*, zamjenicu/član *neki* moguće katkad zamijeniti brojem *jedan* (*Tražio te jedan/neki čovjek.*) (str. 82.)

Povezivanje rečenica s izvršenosti ili neizvršenosti rečenične radnje može pomoći u razumijevanju ove jezične pojave, no ono ima iznimaka. Uočljivo je to u rečenicama poput *Moram ti nešto reći.*, gdje se rabi ne-niz jer je to *individualna indefinita*, tj. zamjenica upućuje na jedan određeni apstraktni entitet, no rečenična radnja još nije izvršena. Bitnije je, naime, od izvršenja rečenične radnje to da se pojedini entitet na koji upućuje neodređena zamjenična riječ već aktualizirao u stvarnosti, već se oživotvorio. Također, Musić ne razlikuje govornikovo i sugovornikovo gledište te općenito navodi da neodređene riječi upućuju na štogod nepoznato, no u navedenom primjeru vidimo da katkad govornik zna točno na što upućuje neodređena zamjenična riječ. Musić zamjećuje takvu uporabu te navodi primjer: *Ne zovem te, da ti zapov' jedam, već te zovem, da te nešto pitam.*, no u njegovu je opisu semantem *poznatost/nepoznatost za govornika ili sugovornika* zapravo nebitan za razlikovanje različitih zamjeničnih nizova te on i tu rečenicu analizira s aspekta pravilnosti uporabe ne-niza, ističući da je riječ *nešto* u toj rečenici pravilno upotrijebljena jer pod njom „valja razumijevati (ne: makar što, nego:) nešto posve određeno.“¹⁶

Što se tiče uporabe ne-niza u afirmativnim, a osnovnoga niza u hipotetičnim rečenicama, Musić je svjestan da postoje iznimke te iz korpusa navodi primjere odstupanja, a najčešće je to uporaba osnovnoga niza u afirmativnim rečenicama: „*A ja ću koga moliti, neka me banu odvede., ... pretvorit će te u ribu ili u što drugo...*“¹⁷ To su, objašnjava Musić, afirmativne rečenice u kojima smještaj radnje u futur ipak stvara hipotetičnost i povećava se mogućnost uporabe *generalnih indefinita*. Uporabu ne-niza u značenju *generalnih indefinita* (npr. *Je li me netko tražio?*) smatra pogrešnom.

Gramatičko-semantički koncepti specificiranosti i referencijalnosti

Gramatičko-semantički koncept koji je proučavao August Musić i za koji je još 1899. skovao nazive postao je predmetom istraživanja u svjetskoj lingvistici 60-ih godina 20. stoljeća.¹⁸ Ovisno o metodološkom pristupu autora, za taj se koncept rabe nazivi *referencijalnost/nereferencijalnost* ili *specificiranost/nospecificiranost*. Oni se neujednačeno definiraju u radovima različitih autora, no najčešće ipak vrlo slično Musićevim nazivima *individualna* i *generalna indefinita*. Primjerice, u knjizi (Ne)određenost: Sredstva i načini izražavanja u hrvatskom i srpskom književnom jeziku, Virna Karlič iz literature preuzima sljedeće definicije *referencijalnosti* i *nereferencijalnosti*:

---

¹⁶ Musić, A., nav. dj. (1899.), str. 83.

¹⁷ Musić, A., nav. dj. (1899.), str. 83. – 84.

¹⁸ Prema: von Heusinger, K., *The Cross-Linguistic Implementations of Specificity*, u knjizi: Jaszczolt K., Turner, K., (ur.), *Meaning through Language Contrast*, sv. 2., John Benjamins Publishing Company, Amsterdam; Philadelphia, 2003., str. 405.

„...svojstvo imenskog izraza ‘[...] da može izdvojiti neki realan predmet (konkretan ili apstraktan, elementaran ili složen) iz klase kojoj pripada i od ostalog dijela stvarnosti...?’
(..)

...nereferencijalnost je svojstvo imenskih izraza koje podrazumijeva da se lokutor (govornik, op.a.) ne referira na pojedini član klase pojmova označene imenskim izrazom, već na cjelokupnu klasu pojmova ili njezina svojstva.“¹⁹

Vidimo da su te definicije istovjetne Musićevima, no dalje ću se u radu služiti pojmovima *specificiranost/nospecificiranost* ponajprije stoga što su šire prihvaćeni u suvremenoj lingvistici, ali također i zbog toga što se njima koristio Martin Haspelmath u knjizi *Indefinite Pronouns*,²⁰ tipološkoj i dijakronijskoj studiji upravo uporabe nizova neodređenih zamjeničnih riječi, na osnovi podataka iz sto svjetskih jezika.

Haspelmath napominje kako nema univerzalnoga podudaranja u detaljnom opisu koncepta *specificiranosti*, no uglavnom postoji konsenzus kako u sljedećim primjerima shvaćanje sintagme „izvorni govornik ainuškog jezika“ vjerno opisuje tu kategoriju:

„Nobuko se želi udati za izvornoga govornika ainuškoga jezika. Zaljubila se u njega tijekom terenskoga rada. (*specificirano*),

Nobuko se želi udati za izvornoga govornika ainuškoga jezika jer je i ona pripadnik naroda Ainu, i voljela bi da njezina djeca usvoje jezik predaka. (*nospecificirano*).“

U *specificiranome* se značenju pretpostavlja postajanje pojedinoga ainuškoga govornika, kojeg je moguće identificirati, a u *nospecificiranome* značenju identitet pojedinoga ainuškoga govornika nije uspostavljen. „Može se (...) kazati da je izraz *specificiran* ako govornik pretpostavlja mogućnost pojedinačne identifikacije referenta.“²¹

U Haspelmathovoj se definiciji, osim upućivanja na pojedinog referenta ili klasu referenata, ističe i mogućnost identifikacije referenta, tj. entiteta iz konkretne ili apstraktne izvanjezične stvarnosti. August Musić to nije eksplicitno uključio u definiranje, ali u interpretaciji primjera iz korpusa on podrazumijeva takvo tumačenje. Naime, kod *individualnih indefinita* govornik tvrdnjom iznosi svoje uvjerenje da se pojedini entitet, na koji se odnosi neodređena riječ, već aktualizirao u stvarnosti (*Netko je ovo dirao. Srela sam nekoga u gradu...*) te je samim time njegova identifikacija (potencijalno) već moguća, a kod *generalnih indefinita* govornik iznosi svoje mišljenje da nije ostvaren izbor između više entiteta iste vrste te on ne može identificirati pojedinačni entitet i nužno pomišlja na skupinu srodnih entiteta. Naime, govornik je svjestan hipotetičnosti svojeg mišljenja i mogućnosti da se pojedini en-

¹⁹ Karlič, V., (Ne)određenost: Sredstva i načini izražavanja u hrvatskom i srpskom književnom jeziku, FF press, Zagreb, 2017., str. 24.

²⁰ Haspelmath, M., *Indefinite Pronouns*, mrežna stranica: Oxford Scholarship Online, obj. 2017., pos. 2018-2-11, (I. izd. 1997., Clarendon Press, Oxford)

²¹ Nav. dj., str. 38.

titet čak uopće nije aktualizirao ili se neće aktualizirati (*Je li me tko tražio? Ako me tko bude tražio, neka pričeka., Trebao si mi štogod kupiti., Kupi mi štogod na sajmu.*)

Ukratko, iskaz je specificiran ako je govornik svjestan da se odnosi na pojedinog referenta iz određene skupine, kojeg je već moguće identificirati, a nespecificiran je ako je govornik svjestan da referent iskaza može biti bilo koji iz skupine srodnih entiteta, te ga je nemoguće identificirati. U jezicima kao što je samoanski, izricanje specificiranosti posve je gramatikalizirana kategorija jer postoje posebni članovi za specificaciju,²² no za većinu je jezika teško govoriti o gramatičkoj kategoriji, već se uglavnom koristi izraz *gramatičkoga* ili *semantičkoga koncepta*.

U nekim se jezicima semantički koncept specificiranosti ostvario upravo u pojedinim nizovima neodređenih zamjeničnih riječi, npr. u ruskome,²³ litavskom, modernom grčkom, gruzijskom i kanadskom dravidskom jeziku,²⁴ gdje se određeni nizovi rabe u specificiranome, a određeni u nespecificiranome kontekstu. Tako je nekada bilo i u hrvatskome jeziku te se danas takva uporaba nastoji poduprijeti normativnim savjetima jer je očito da ne-niz istiskuje osnovni i -god niz iz uporabe u nespecificiranome kontekstu. Naime, od triju mogućnosti:

Ako netko/tko/tkogod pokuca na vrata, ona će se srušiti.

Je li me netko/tko/tkogod tražio?

većina govornika hrvatskoga jezika, čak i u situaciji kada nastoje govoriti standardnim jezikom, upotrijebit će riječ *netko*.

Osvrt na povijesni razvoj ne-niza

Od nizova neodređenih zamjeničnih riječi najstariji je osnovni niz, koji se razvio iz upitnih zamjeničnih riječi i određeno se razdoblje rabio kao jedini neodređeni zamjenični niz. Dakle, prije razvoja ne-niza sljedeće su se dvije rečenice razlikovale samo po intonaciji:

Tko je tamo?

Tko je tamo. (u značenju: *Netko je tamo.*),

²² Katunar, D., Willer-Gold, J., Gnjatović, T., Achieving specificity in an articleless language: Specificity markers in Croatian, *Suvremena lingvistika*, sv. 39., br. 75., Zagreb, 2013., str. 28. – 29.

²³ U ruskome se jeziku za specificiranoga referenta rabi zamjenični niz s *-to* sufiksom:

Кто-то стучит в дверь. [Kto-to stučit v dvjer.] Netko kuca na vrata.,

a za nespecificiranoga niz s *-nibud* sufiksom, npr.

Если кто-нибудь постучит в дверь, он рухнет. [Jesli kto-njibud postučit v dvjer], on ruhnet.]

Ako tko pokuca na vrata, ona će se srušiti.

Rečenica:

*Если кто-то постучит в дверь, он рухнет. [Jesli kto-to postučit v dvjer], on ruhnet.] Ako netko pokuca na vrata, ona će se srušiti.

ruskim je govornicima posve neobična, čak besmislena.

²⁴ Haspelmath, M., nav. dj., str. 38.

kao što je primjerice bilo u starogrčkome jeziku gdje je riječ τῆς [tis] značila i *tko* i *netko*. Jezik, naime, iskorištava sredstva već postojećih kategorija za izražavanje novih dok kontekst može služiti za uspostavljanje razlike. Kontekst u kojem rečenice imaju posve jednake riječi i strukturu, a razlikuju se samo po intonaciji (kao dvije gore navedene), vjerojatno je bio „najranjiviji“ te su se u takvim rečenicama počeli javljati oblici ne-niza kao dodatna oznaka izjavnosti. August Musić smatra da se ne-niz počeo javljati u baltoslavenskome prajeziku,²⁵ a većina etimologa drži da je nastao sažimanjem surečenice „ne znam tko“, „ne znam što“ itd. Tako je nastao u brojnim indoeuropskim jezicima, npr. u srednjem gornjonjemačkom: *neizwer* (*netko*) < *ne weiz wer* (*ne znam tko*), staroengleskom: *nāthwā* (*netko*) < *ne wāt hwā* (*ne znam tko*); staroslavenskom: *nektō* < *ne vjem' k'to* (*ne znam tko*) itd.²⁶

Ne-niz počeo se, dakle, sustavno rabiti kao dodatna oznaka izjavnosti, afirmacije, tvrdnje, ponajprije u rečenicama koje su se od upitnih (hipotetičnih) razlikovale tek po intonaciji. U upitnim i ostalim hipotetičnim rečenicama osnovni se niz i dalje rabio jer nije bilo dvojbe upotrebljava li se kao upitna ili neodređena zamjenična riječ: *Je li tko došao? Ako tko dođe, javite mi*. Dogodilo se tako upravo ono što je prepoznao August Musić: razlikovnost uporabe osnovnoga niza i ne-niza zasnivala se uglavnom na tome je li riječ o afirmativnoj ili hipotetičnoj rečenici. Samim time osnovni se niz rabio ponajprije za nespecificiranu uporabu (još neostvaren izbor između više entiteta iste vrste), a ne-niz za specificiranu uporabu (već ostvaren izbor pojedinoga entiteta iz skupine, kojeg govornik ne može ili ne želi preciznije imenovati). Uporaba ne-niza s vremenom se proširila i u hipotetične rečenice, vjerojatno najprije u izjavne rečenice poput: *Netko će valjda doći. Netko će nas možda tražiti.*, gdje bi uporaba osnovnoga niza učinila rečenicu upitnom, te u zavisno složene rečenice gdje se zamjenična riječ nalazila uz istovrsnu odnosnu zamjenicu, poput: *Možda dođe netko tko će nam pomoći*. Zbog sve veće frekventnosti zamjeničnih riječi *ne-niza* njihova se uporaba proširila i u prototipne hipotetične rečenice poput: *Ako netko dođe, počastite ga., Je l' me netko tražio?* To se vrlo lako moglo dogoditi jer je leksičko značenje neodređenih zamjeničnih riječi osnovnoga i ne-niza ostalo vrlo slično te, na primjer, *tko* i *netko* znače *jednu neodređeno imenovanu osobu*, tj. razlika po (ne)specificiranosti nije postala dijelom njihova leksičkoga značenja (kao kod *itko, bilo tko, ma tko...*), već je iskazana rečeničnim smislom. S istim se značenjem razvio i zamjenični niz s dometkom *-god* i bio je podosta u uporabi u djelima naših pisaca, dosljedno u nespecificiranome kontekstu, npr. u Dundu Maroju Marina Držića naći ćemo i *tkogodi, kogagodi, štogodi, kadgodi, kigodi* itd., u Matijašu grabancijašu dijaku Tituša Brezovačkog *kajgoder, gdegoder, kakavgoder*,

²⁵ Musić, A., nav. dj., 1937., str. 1.

²⁶ Hapselmath, M., nav. dj., str. 131. – 132.

u Zlatarevu zlatu Augusta Šenoa *kakogod, kolikogod, kadgod, tkogod, štogod*, no danas se taj zamjениčni niz vrlo rijetko rabi.²⁷

Može se, dakle, reći da mladi ne-niz iz uporabe u nespecificiranome kontekstu istiskuje i osnovni niz i -god niz, te da ta promjena u hrvatskome jeziku još uvijek traje.

Suvremena uporaba

Potrebna je opsežna analiza da bi se utvrdilo kakvo je trenutačno stanje uporabe triju analiziranih zamjениčnih nizova u hrvatskome govornom i pisanom jeziku, no ovdje ću iznijeti svoje intuitivne stavove kao izvorni govornik hrvatskoga jezika već neko vrijeme usredotočen na te jezične pojavnosti.

U konzervativnijim dijalektnim seoskim govorima ponešto se bolje čuvaju stariji osnovni i -god niz, npr.

Če do dojde, javi mi. (okolica Zlatara)

Ako ko/kogod dođe, javi mi. (Imotska krajina)

Ako ki/kigo dojde, javi mi. (Betina, Murter),

no ubrzano nestaju u gradskim govorima, u kojima postoje raznovrsni horizontalni utjecaji govornika različita dijalektnog podrijetla i vertikalne interferencije između supstandardnih govora i standardnoga jezika te je prisutna snažna tendencija izdvajanja pojedine od bliskoznačnih inačica i ustaljivanja onoga što je svima razumljivije. Primjerice, u zagrebačkome je gradskom govoru -god niz gotovo posve nestao iz govora djece, a *osnovni* se održao tek rubno, posebice u nekim frekventnim izrazima poput *Ima li koga? Želiš još što?* i sl. Pod utjecajem gradskih govora, a dijelom i zbog unutarjezičnih dijakronijskih promjena, uporaba zamjениčnih riječi ne-niza u nespecificiranom značenju sve je zastupljenija i u seoskim idiomima tako da izvorna razlika ne-niza od osnovnoga i -god niza, držim, postupno iščezava iz svijesti suvremenih govornika hrvatskoga jezika.

U govornome se standardnom jeziku neodređeni osnovni i -god niz očuvao samo dijelom, i to uglavnom u govornika koji dobro poznaju ovo pravilo, no i u njih ga ne možemo očekivati u rečenicama sa, da tako kažem, slabom nespecificiranosti, poput: *Trebao bi netko otići po projektor*, nego samo u rečenicama s jakom nespecificiranosti, poput pogodbenih surečenica. Vjerojatno se katkad javljaju u standardnome govoru govornika koji ne poznaju normativno pravilo, ali posjeduju osnovni i -god niz u svojoj imanentnoj zavičajnoj gramatici, iako je također velika vjerojatnost da će u službenoj situaciji, kad se koriste standardnim jezikom, na njihovu mjestu učestalo rabiti ne-niz, ne samo zato što on postupno prodire i u njihov zavičajni govor nego i zato što će tako ostvariti pomak od svog lokalnog idioma k prestižnijem gradskom supstandardnomu idiomu.

---

²⁷ Do podataka sam došao računalnim pretraživanjem navedenih djela dostupnih u digitalnome obliku na internetskoj stranici eLektire.skole.hr (pos. 2019-10-10).

U pisanome standardnom jeziku neodređeni osnovni i -god niz očuvali su se uglavnom samo u pomnije lektoriranim tekstovima, što ne ovisi o funkcionalnostilskim značajkama teksta, nego ponajprije o tome poznaje li i sam lektor to jezično pravilo i kakav je njegov stav o tome. Primjerice, sasvim je uobičajen u dijalozima titlovanih filmskih djela na HRT-u.

Normativna preporuka

Nesumnjivo je da budućnost uporabe neodređenoga osnovnog i -god niza u hrvatskome standardnom jeziku ovisi o odluci lingvista kroatista da se podupre ili ne podupre njihova uporaba na osnovi određenih normativnih načela. Razmotrit ću ukratko neka načela koja mi se ovdje čine bitnima.²⁸

Prema **načelu proširenosti u uporabi** prednost bi trebalo dati jedinici potvrđenijoj u jezičnoj praksi te bi u ovom slučaju jednostavno trebalo pustiti da ono što prevladava u prestižnijim gradskim razgovornim idiomima posve prevlada i u standardnome jeziku, tj. da ne-niz posve istisne osnovni i -god niz.

Prema **funkcionalnome načelu** određenu bi jezičnu pojavnost trebalo očuvati jer omogućuje istančanije prenošenje informacija, povećava jezičnu funkcionalnost. Na to se načelo, primjerice, uz tradicijsko, možemo pozvati u očuvanju starijih aoristnih oblika u kondicionalu, npr. *Prepoznao bih te*, gdje je nastavak *-h* razlikovan. U prilog očuvanju neodređenoga osnovnog i -god niza ne možemo pronaći takav primjer jer sintaktičko-semantička razlika po specificiranosti/npecificiranosti nije postala dijelom leksičkoga značenja riječi ne-niza te se na informativnosti ne gubi ništa ako se te riječi uporabe u svim situacijama; specificiranost/npecificiranost prenosi se rečeničnim smislom.

Tradicijsko bi načelo išlo u prilog očuvanju uporabe osnovnoga i -god neodređenog niza. Budući da je riječ o postupnoj unutarjezičnoj, strukturnoj promjeni, zasigurno ćemo više riječi neodređenoga osnovnog i -god niza pronaći u starijim tekstovima te u dijalektnim idiomima koji bolje čuvaju starije jezično stanje.

Prema **načelu stabilnosti** standardnome je jeziku u naravi da bude konzervativan, da što dulje odolijeva promjenama i štiti od arhaičnosti standardne tekstove prijašnjih razdoblja i trenutačnoga razdoblja. Budući da se u mnogim pisanim lektoriranim standardnim tekstovima čuva uporaba osnovnoga i -god neodređenog niza, prema ovome bi načelu njihovu uporabu valjalo poduprijeti.

Na osnovi načela stabilnosti i tradicijskog načela te dijelom i načela proširenosti u uporabi založio bih se za očuvanje neodređenoga osnovnog i -god niza u standardnome jeziku. No to nema nikakva smisla ako znanje o njihovoj pravilnoj uporabi

---

²⁸ Normativna načela navodim prema knjizi: 555 jezičnih savjeta (Blagus Bartolec, G. i dr., IHJJ, Zagreb, 2016., str. 21. – 22.), načelo stabilnosti oblikujem prema standardološkim razmišljanjima Radoslava Katičića u knjizi Jezikoslovni ogledi (Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 46. – 47.).

ostane ograničeno tek na jedan maleni dio stručnjaka, a danas je upravo tako. Naime, sintaktičko-semantičke uvjetovanosti uporabe osnovnoga i -god niza nestaju iz svijesti govornika hrvatskoga jezika te je njihova iznijansirana uporaba, kako smo vidjeli, zbunila i same autore savjeta o njihovoj pravilnoj uporabi u Institutovu savjetniku. Potrebna je zato izobrazba o ovoj jezičnoj pojavi u završnim razredima osnovne škole i u srednjoj školi. Za kraj bih, stoga, predložio što jednostavnije, školsko razjašnjenje razlike u uporabi ne-niza u odnosu na osnovni i -god niz:

Neodređene riječi oblikom jednake upitnim zamjenicama i priložima ili zamjenične riječi s dometkom -god upotrebljavamo onda kada pomišljamo na bilo koga iz skupine osoba, bilo što iz skupine predmeta i sl. te trenutno uopće ne možemo znati tko ili što iz skupine jest izabrano ili će biti izabrano, tj. tko ili što se ostvarilo ili će se ostvariti u vezi s radnjom, npr.

Ako tko/tkogod dođe, neka me pričeka.

Je li me tko/tkogod tražio?

Ako on što/štogod bitno kaže, zapiši to u bilježnicu.

Jesi li mi što/štogod kupio?

Ondje gdje možemo upotrijebiti neodređene riječi poput *tko/tkogod*, *što/štogod*, možemo također upotrijebiti i neodređene riječi *itko/bilo tko* ili *išta/bilo što*.

Neodređene riječi s predmetkom ne- rabimo onda kada govornik pomišlja na pojedinu osobu, na pojedini predmet i sl. jer je uvjeren ili zna da je pojedina osoba već nešto učinila, predmet već odabran, događaj već ostvaren i sl., ali preciznije ime trenutno ne želi kazati ili ga trenutno ne zna, npr.

Netko je otvarao moju torbu.

Kupio sam ti nešto na sajmu.

Ondje gdje možemo upotrijebiti neodređene riječi poput *netko*, *nešto*, ne možemo upotrijebiti i neodređene riječi *itko/bilo tko* ili *išta/bilo što* i sl.

Sažetak

Mate Milas, Zagreb

UDK 81'366'167, izvorni znanstveni rad

primljen 5. svibnja 2019., prihvaćen za tisak 14. listopada 2019.

Use of Indefinite Pronominal Words in Sentences such as

Je li me netko/tko/tkogod tražio? (Did anyone ask for me?)

The paper explores grammatical and semantic explication of the normative rule about correct/incorrect use of indefinite pronouns in sentences such as: *Je li me netko/tko/tkogod tražio?* (Did anyone ask for me?) in standard Croatian language. In normative rules of the appropriate use of standard language the difference between indefinite pronouns with the prefix *ne-* and pronouns without affixes or with the suffix *-god* is based on two distinctive

features: existence/nonexistence of referent and unknown identity of referent. The author thinks that the first distinctive feature is not precise enough and that the second one is partly inaccurate. The difference between these series of indefinite pronouns could be precisely described by grammatical and semantic concepts of *specificity* or *referentiality*, which were used in linguistics from 1960's. It is interesting that these concepts were described by the Croatian linguist August Musić at the end of the 19th century in his articles about the use of indefinite pronouns in the Croatian language. For these concepts, he proposed the terms *individual indefinite* and *general indefinite*. Individual indefinite implies that a particular entity has already been actualized but the speaker can not or does not want to name it more precisely and therefore uses an indefinite pronoun (*Netko kuca na vrata. Nešto sam ti kupio. Somebody knocks on the door. I bought you something.*), and general indefinite means that the choice of a particular entity has not been realized yet and that it can be any entity from the group of the same kind (*Ako tko/tkogod pokuca na vrata, pozovite me. If anyone knocks on the door, call me.*).

Key words: standard Croatian language, indefinite pronouns, specificity, un specificity, referentiality, un referentiality, individual indefinite, general indefinite

NATJEČAJ ZA NAJBOLJU NOVU HRVATSKU RIJEČ

Sanda Ham

U radu¹ se govori o natječaju za najbolje nove hrvatske riječi koji se u Hrvatskoj provodi od 1992. Govori se o ciljevima natječaja, o do sada provedenim natječajima i izabranim riječima: 1992., najgora riječ: HRD – kratica za hrvatski dinar; 1993., najbolje riječi: suosnik – koaksijalni kabel, strojevina – *hardware*, udomitelj – osoba koja udomljuje, najgore riječi: HRK – kratica za hrvatsku kunu, AIDS – bolja je hrvatska riječ kopnica, BUG – naziv računalnog časopisa. Od 1994. do danas proglašavaju se samo najbolje riječi: velezgodinjak – *jackpot*, osobnica – osobna iskaznica, ocjeđivač – naprava za ocjeđivanje suđa; 2006. uspornik – ležeći policajac, smećnjak – kontejner za smeće, raskružje – kružni tok; 2007., naplatnica – naplatna kućica, opuštaonica – *wellness*, borkinja; 2008., proširnica – *stent*, daljinac – daljinski upravljač, pretjecajnik – cestovni trak za pretjecanje; 2009., osobnik – OIB; 2010., ispraznica – floskula, osjećajnik – emotikon, parkomat – automat za naplatu parkiranja; 2011., zatipak – tipfler; nekapnica – naprava za grlić boce koja sprječava kapanja tekućine, dodirnik – *touch screen*; 2013., sebić – *selfie*, vitičnik – @; 2014., odmrljivač – sredstvo za uklanjanje mrlja, 2015., alkomjer – *drager*; 2016., istovrijednik – ekvivalent; podzemnica – podzemna željeznica, zaslonik – tablet; 2018., zapozorje – *backstage*, oznak – *brend*, bilješkinja – javna bilježnica.

---

¹ Memorijalno predavanje u čast dr. Ivana Šretera, IX. balneološki skup „Dr. Ivan Šreter“, Lipik, 24. svibnja 2019.